

FREDRIK BÖÖK REGÉNYE.

Böök Frigyes professzort, a Svéd Akadémia tagját nem kell a magyar közönségnek bemutatni. Minden emberi szenvedés iránt érzékeny lelke, mély igazságszeretete föl kellett, hogy fedezzék a háború nagy áldozatát, a megcsonkított Magyarországot is. Tormay Cecile Bujdosó Könyve adja meg ennek a fölfedezésnek az aktualitását és igazi tartalmát és Böök a nagy magyar író nő szívében és szemében keresztül érti meg a magyar problémát, amely aztán a magyarországi utazásáról írt hatalmas könyvében, a *Resa till Ungern*-ben kapta a maga mélyértelmű keretét. Akkor is érezte mindenki, hogy az elvi meglátáson kívül és azon felül az íróművész és a költő meglátása működik, hogy az útkönyvből igazi irodalmat teremtsen. *Viktor Lejon* most végkép meggyőzhet arról, hogy szeretett svéd barátunk nemcsak tudós és nemcsak ember, hanem író is.

Ritka eset, hogy a kutató nem árt az írónak. Böök regényében az ösztönös művész, a tisztalelkű és tisztaszemű ember csorbítatlan természetességgel tükröződik. Viktor Lejon talán valamelyik őse, vagy sajátmagának megálmodott arca? Egyébként a történelemben vetített én-regény. A schleswig-holsteini háború, amikor svéd katonák védik meg a dán földet a németek ellen, finom és kisigényű keret. Olyan háború ez, hogy közben egész ezredeknek nincs más dolguk, mint learatni a szövetségesek helyett. A katonák egyébként is mellékfoglalkozásokból élnek és Viktor Lejon apjának tragédiája is úgy kezdődik, hogy haragosa sokszor elküldi levéllel hivatalos útra és ezzel erősen csökken a munkavállalási lehetősége. Népek keveredése színezi a hátteret: a Svédországba férjezett német asszony és az erdélyi oláh cigányok. (A magyarbarát szerző következetesen Kolozsvárt ír.) Lejon apja végül kénytelen megölni feljebbvalóját (csak meg akarta ijeszteni, aztán valami kényszer mégis pontosabb célzásra ösztökélte), egy éjjel elbúcsúzik feleségétől s aztán majd csak a halála hírére hozzák meg a szegényházba költözött, csendes és mélyen vallásos asszonynak.

Viktor pedig megpróbál mindent: pásztor, majd kötélverő lesz, utat épít, s aztán apja helyét foglalja el az ezrednél. És a regénynek az adja meg eredeti, lány zamatát, hogy a sors nem üti bottal a nemeslelkű Viktort; az emberek nem mindig rosszak hozzá. Anyját mindjárt beveszik a szegényházba, aztán a paplakba; őt meg a katonasághoz, ahonnan pedig az apja megszökött. Igaz, a kötélverő mester siet megírni neki a szép bizonyítványt, amikor leánya, Jozefin kezd érdeklődni iránta. De ez a szerelem még csak kezdődő ábránd és Viktort nem teszi tönkre a csalódás. Sőt: alig van szebb és dúsabb boldogság, mint az, amit Viktor házon kívül tölt, vándorlása első éjjelén, az erdőben, egyedül a varázslatos természettel. A cigányleánnyal való kalandja pedig alig érinti lelkét... És mégis meg kell értenie, hogy végzete könyörtelen. Míg följebbvalója ellen megvéd egy gyermekét tápláló anyát, azalatt megszökik tőle az a kém, aki rája volt bízva. A haditörvényszék tárgyalása sokáig húzódik. Nem csoda: Viktort mindenki szereti. Végre is egy pár botütésre ítélik. De Viktor tisztelettudóan ellenszegül. Nem érzi magát bűnösnek, nem fogadhatja el a büntetést. Megszökik s egyideig a cigá-

nyokkal kóborol, majd az erdőbe veszi magát. Beáll a tél és Viktor megfagy az erdőben, szép álomemlékek közepette. Olyan egyedül van életének ebben az utolsó szakaszában, mint *voltakép* mindig. S az egész regényben nincs egyetlen lázadása, egy rossz szava sem. A sors nemes és hallgatag ellenfélre aszarkodik.

S éppen ilyen Viktor anyja is. Mikor férje eltűnik, magától ül hátrább a templomban, maga alázza meg magát. Szelíd jóság ömlik el itt az embereken, a rosszak sem mélységesen rosszak. Átérik a természet minden szépségét és a sors egész komolyságát. A svéd ember lelki műveltsége, érzelmes fegyelmezettsége ad erkölcsi szépséget az élet minden homlokzatának. Az élet tökéletes jellemzése mellett a pallérozott szellem finom humora tesz tanúságot a nagy íróról. Csak egy példát említünk: a huszárcapitányét, aki minden házassági engedélyt kérő huszárt és a menyasszonyát külön-külön lebeszéli a házasságról. Végre egy leányban emberére akad: az megkérdi tőle, hogy hát ő miért nősült meg? Ettől kezdve aztán egymást érik a házasságok az ezredben . . .

Fredrik Böök meleg költőiségét nagyon fogják szeretni azok, akik a jó ember életének és bukásának fájdalmaiban is fölfelé mutató mintát látnak, az emberi tökéletesülés véres zálogait.

Hankiss János.

LENGYEL IRODALOM A VILÁGHÁBORU UTÁN.

Az átlagember típusa csak a XX. század irodalmában jutott vezetőszerephez. A világháború terelte rá erre a típusra a figyelmet. Ezek az emberek a halál szomorú uniformisából, az emberfeletti szenvedésekből valami hősieséget vittek magukkal a szürke és egyhangú mindennapi életbe. A háború utáni idők társadalmi átalakulása, az ember legalacsonyabb és legkövetelőzőbb ösztöneinek furcsa megnyilvánulása, mint az éhség, a gyilkolási szomj, a sexuális mohóság, az életnek és a dolgoknak a régi megszokott kerékvágásból való kizökkenése az egész világon feléjük fordította az írók érdeklődését. Kezdték észrevenni, hogy ezeknek a külön karakter nélküli embereknek a tömege, akik egyhangú reménytelenségben élnek, egyik napról a másikra, a maguk nyers brutalitásával rendes típusa a háború utáni életnek.

A háborús megpróbáltatásokban végighurcolt emberek lekéből valami bátor, valami szemtelen nagyravágyás szakad; a nagy világégés túléltjei között patológikus jellemek, deformált pszihéjú emberek kerültek felszínre, akik rádöbentették az írókat az emberiség nagy tragédiájára, amely az átlagember életében csúcsosodik ki. A világháború sok mindennel együtt a szégyenérzetet, a szemérmét is kiölte az emberekből s ezeket a nyers, lemeztelenített lelkek hálás témául kínálkoztak az irodalom számára. Tömegesen jelentek meg könyvek, amelyeket az átlagember misztikuma hat át s amelyek ennek az általános típusnak küzdelmét, győzelmét és bukását ábrázolják. Az írók elfelejtették az élet banális, külső megnyilatkozásait, az éhes szerelmet, amelyek sokáig uralkodó témák voltak az irodalomban. Behatoltak az átlagember életének kulisszái közé, a legelrejtettebb zugokba is leszálltak s elemezték és felszínre hozták a típusnak mély fájdalmát, hősi küzdelmeit és szokatlan idealizmusát.

Az átlagember napjainkban általános témája a világirodalomnak s nemcsak azok foglalkoznak vele, akiket szociológiai vagy politikai szempontból érdekel ez az emberi típus. Így látjuk ezt például André Malraux regényében,

a «La condition humaine»-ben, ahol az író az egész világ átlagemberét glorifikálja. Az átlagember lett az új irodalom kalandos meséinek hőse és éppen az adja a megkapó ellentétet, hogy az ő szürkesége sodródik olyan körülmények közé, amelyek akarva nem akarva hőst faragnak belőle. Minden szép-irodalom (nem is beszélve Oroszországról és Kínáról) az átlagember problémáit viszi az olvasó elé. Így van ez még Amerikában is, ahol sokáig a miliomosok és a detektívek monopolizálták az irodalmat, Olaszországban is, ahol nemcsak festők és költők laknak, Angliában is, ahol nemcsak lordok élnek.

Lengyelországban az utolsó százötven év alatt az irodalom a szabadság szolgálatában állt, amely érthető is olyan népnél, amely mélyen hazaszerető, s amelyet elnyomtak. Ez a fájdalmas és hallgatag hazaszeretet tette széppé a közelmúlt lengyel irodalmát. A «kard és vér» jegyében állt és élt ez az irodalom s a lengyel mártírok emberfeletti hősiességét dicsőítette. Minden más téma eltörpült emellett a nagy probléma mellett. A lengyel szabadság nagy problémája naggyá tette s egyúttal el is színtelenítette a lengyel irodalmat. Az irodalom hőseit a függetlenség iránti vágy bilincselte le, akik a régi dicső csaták emlékein melegedtek — és mindig jobban eltávolodtak a múltól.

A világháború után talaját vesztette a régi lengyel irodalom. Nehéz lett volna tovább is patetikus áradásokat írni a mult hőseiről, a szabadságküzdelmekről, amikor az egész világot békevágy fogta el és mindenki megcsömörlött a vértől. A lengyel szabadság újjászületett, a népet kemény munka foglalta le, az újjáépítés munkája. Az irodalom, amely mindig hű tükre volt a nemzeti életnek, új hőst keresett s meg is találta az átlagemberben, aki akkor már világszerte bevonult az irodalomba.

A mai Lengyelország írói szükségszerűen két csoportra oszlottak, a háború előtti és a háború utáni írókra. Az írók legnagyobb részét pszichológiailag is átformálta a háború. A klasszicizmusnak idegen volt az átlagember mentalitása; ők képviselik a multat. A fiatalok azonban az átlagember életéből vették témájukat s itt találtak önmagukra. Így lett az új lengyel irodalom szerves része és egyenrangú társa a többi európai népek irodalmának.

Az új lengyel írók azt a környezetet rajzolják, amelyben az átlagember él, azokat a problémákat feszegetik, amelyek az átlagembert foglalkoztatják s ezzel új világot tárnak elénk, közelebb hozzák őket hozzánk s egynémelyikükben magunkra ismerünk. Ezek a kis problémák egy-egy élet keretében igen nagyra nőnek. Első pillantásra nem látszanak másnak, mint az egyén kis drámáinak és konfliktusainak. Ha az új írók nem találtak volna az átlagember lelkében mást, mint ezeket, könnyen nevetségessé válhatott volna. De ők a dolgok gyökeréig ástak s felszínre hozták Isten leghűségesebb teremtményét, az igazi embert. Ezt az embert mindig valami misztikum veszi körül, hiszen minden ember más s egyéniségének különös vereteiből tevődik össze az a fátyol, amely életükre borul. A kritikusok, nemcsak Lengyelországban, hanem másutt is, először tiltakoztak ez ellen a misztikum ellen. Most nem kutatjuk, kinek az oldalán van az igazság, az írók vagy a kritikusok oldalán-e? De nem is olyan egyszerű a kérdés, mint első pillantásra látszik. Az átlagember bánatának, megcsalt vágyainak a szintézise igen bonyolult. Azok az érzések, amelyek más embert felemelnek, itt elvesznek a mindennapi élet szörnyű egyhangúságában. Gondolataik, érzéseik kicsinyesekké válnak. Lelkükben kaotikus összevisszaságban tükröződnek

az események, amelyek pedig sokszor a nagy lelkekben is méltók. Nagy, vérző aréna a lelkük, tele brutalitással, a vágycsók és az álmok mindennapi megsemmisülésével és olthatatlan vágycsókossággal az ideál, az Isten iránt. De legtöbbjük nem jut ideig, szegett szárnyakkal hullanak le a porba.

A háború előtti lengyel írók között messzire kimagasodik a pedig már elfelejtett Juliusz Kaden-Bandrowski, az átlagember legnagyobb védelmezője. Ő már akkor foglalkozott ezzel a problémával, amikor ez még idegen volt az európai irodalomnak. Művei, amelyekben aprólékos finomsággal festi a régi Lengyelországot, hű képét adják a lengyel társadalom átalakulásának.

Zofja Nalkowska és Marja Dabrowska szintén ebben a témakörben dolgoznak. Marja Dabrowska hétkötetes műve, amely nemrég látott napvilágot, az «Éjszakák és Nappalok» az egyik legkiválóbb alkotása a modern lengyel irodalomnak. Az átlagember nappalait és éjszakáit analizálja benne aprólékos precizitással, őszinteséggel és mély emberismerettel. Hősein keresztül ügyszólván az egész kor lelkét adja.

A legfiatalabb generációból két író magasodik ki: Michael Rusinek és Michael Choromansky. Az utóbbinak tartalmas művei az emberi lélek furcsaságainak és rendelkezéseinek a titkát akarják kibogozni. Hősei a maguk patológikus lelki világával is élő, hús-vér emberek. Rusinek átlagembere egyszerű, minden gátlás nélküli, reális ember, a ma embere.

Az átlagembernek, a mindennapi életnek is megvan a maga varázsa. Ezek az emberek építik a jövőt. S ők azok, akik legyőzték az ál-hősök nimbuszát s egészséges irány felé terelték a lengyel irodalmat.

Galambos-Gruber Ferenc.

Mit olvas Amerika? Irtam már ezen a helyen arról, hogy az angolszász irodalom súlypontja az utolsó néhány esztendőben átvevődött Amerikába s az angol kiadók egyre több nagy amerikai sikert vásárolnak meg, hogy a szigetország lakói is megismerkedhessenek tengerentúli unokatestvéreik műveivel. Amerikában szeretik a könyvsikereket is számszerűen le rögzíteni, ezért közölnek a nagy irodalmi mellékletek best-seller-listát, amelyen több mint hatvan vezető könyvkereskedés adatai alapján felsorolják a példányszámrekordereket. A legutóbbi ilyen lista nagyon érdekes tanulságokat nyújt.

A szépirodalmi jegyzéken Margaret Mitchell «Gone With the Wind» (Elvitte a szél) című regénye az első, amelyből hat hónap alatt kerekken egymillió példányt adtak el. Hatalmas, ezeroldalas történelmi regény ez, amely Dél és Észak harcának egyrészt tárja óriási freskóban az olvasó elé. Hősnője, Scarlett O'Hara amolyan nemzeti figura lett s az atlanti fiatal újságrönd, akinek ez első könyve, egy csapásra befutott a legelső írók közé.

Történelmi regény a lista második helyezettje is. Walter D. Edmons «Drums Along the Mohawk» (Dobok a Mohawk-folyó mentén) indiánregényt írt, de ez a mély lélektani alapú regény ugyancsak messze van Cooper indián-történeteitől.

A harmadik Alice Tisdale Hobart «Yang and Yin» c. kínai tárgyú elbeszélése. A mai Kína orvosainak sorsát, harcát és dicsőségét írja meg a kitűnő írónő, akinek «Olaj Kína lámpáinak» című könyvéből nemrégiben nagyszerű film is készült. A negyedik Lloyd C. Douglas, a finomtollú anglikán papíró «White Banners» c. regénye. A «Fehér Lobogók» központjában egy protestáns lelkész áll, aki híveinek lelkében sorra kibontja az optimizmus, a kitartás és életerő fehér zászlaját. Janet Ayer Fairbank «Rich Man Poor Man» (Gazdag ember, szegény ember) c. könyve társadalmi regény, a friss meglátásokban bővelkedő munka a nagy *crash*, az 1929-es tőzsdei összeomlás fonalaiból szövi a mese-szötttest. A hatodik Charles Nordhoff és James Norman Hall «Bounty Trilogy»-ja, az a három könyv, amelyet

a «Lázadók» c. remek amerikai film témaköréből írtak a társszerzők. A Bounty lázadása olyan izgalmas riportregény anyagát szolgáltatta, hogy ma, csaknem két évvel megjele- nése után ez a trilógia még mindig előkelő helyet foglal el a listán. A hete- dik Mazo de la Roche kanadai író- nő («Whiteoak Harvest»-je. Az író- nőt a «Jalna lakói» révén Magyarországon is ismerik; új könyve ugyanannak a családnak sorsát meséli tovább. A nyol- cadik best-seller egy nagy nő figurát vázol fel, Marcia Davenport «Of Lena Geyer»-je a mai dolgozó, küzdő és sze- relmes nő alakját állítja szélessodrú cselekmény keretébe. Hugh Walpole, a Herries-család veterán szerzője, «A Prayer for My Son» c. rövidebb regénye az apa és fiú viszonyának problémáját tárgyalja az író szeretett cumberlandi hegyeinek tájképében. Utána Vera Brittain «Honourable Estate» című könyve következik, amely szintén a mai ifjúság problé- máival foglalkozik. P. G. Wodehouse, a nevetetés nagymestere «Laughing Gas» (Nevetőgáz) címen írt mulatsá- gos új könyvet. Utána R. C. Hutchin- son fiatal író «Shining Scabbard»-ja következik (Fénylő Kardhüvely), amely egy francia katonatiszt küzdel- mét írja le az önért és öngazolás keserves útján. A «Shining Scabbard» egészen rendkívüli siker, bár nem kellemes könyv — keserű és fájdalmas, egy rögeszme aprólékos leírása. Dennis Wheatley «Crimefile of Bolitho Blane» c. bűnügyi regényét főként újszerű- sége miatt vásárolják sokan — egy gyilkosság leírását az összes akták, bizonyítékok és fényképek melléklésé- vel adja. Wheatley könyve már ma- gyarul is megjelent. Joseph C. Lincoln egy különleges öregasszony képét festi «Great-Aunt Lavinia» c. regényében. S. S. Van Dine, a legműveltebb és legirodalmibb detektívregényíró «The Kidnap Murder Case» c. új thrillerje az utolsó előtti a listán és Doris Leslie fiatal angol író- nő «Fair Company» c. regénye fejezi be a jegyzéket.

A nem szépirodalmi könyveket külön jegyzék tartja nyilván. Itt már hónapok előtt első Victor Heiser orvos- doktor «An American Doctor's Odyssey»-je (Egy amerikai orvos odisz- szeája). Heiser a Rockefeller-alapít- vány felügyelője volt, húsz éven át járta a világot s negyvenöt országban átélt kalandjait foglalta könyvébe. Izgalmas fejezete ez a nagy Rocke-

feller vagyon harcának, amelyet a betegség, a szegénység és az ostoba- ság ellen folytat immár harminc esz- tendéje. Utána a «Live Alone and Like It» (Élj egyedül, örömmel!) c. könyv következik. Marjoire Hillis magányos lányok és asszonyok szá- mára írt, kedves, derűs életfilozófiát. Constance Rourke útikönyve az «Au- dubon» a harmadik helyre jutott. Utána a Bibliának új, modern fordítá- sa, amely főként... tipográfiai szempontból újszerű, következik. Alexis Carell, a Nöbel-díjas nagy orvos- tudós «Man the Unknown»-ja még mindig ötödik a listán. John Gunther, a kitűnő publicista: «Inside Europe» (Európán belül) c. könyvének sikere elárulja, hogy Amerika nagyon érdek- lődik az Óvilág legújabb problémái iránt. Malvina Hoffmann «Heads and Tales» címen mulatságos eseteket fog- lalt könyve. Van Wyck Brooks «The Flowering of New England» című köteje Bostonnak és környékének szellemtörténetével foglalkozik. Nagy siker a rádióelőadó Dale Carnegie könyve, amely arról szól, miként le- het barátokat szerezni és emberekre hatni. H. V. Morton «In The Steps of St. Paul» (Szent Pál nyomában) című munkája biblikus útikönyv — a szerző végigcsinálta a nagy apostol térítő útazásait s érdekes fényt vet a tarsusi Saul viszontagságaira. Pearson and Allen és Dorothy Parker művei után Dorothea Brande könyve, a «Wake up and live!» következik, amely köznapi életbölcséletet s az érvényesülés Ame- rikában mindig aktuális kérdéseit tár- gyalja. G. K. Chesterton nagy önéle- t- rajza is szerepel a jegyzéken. Webb Miller, aki híres újságíró, «I Found No Peace» (Nem találtam békét) címen írja meg az utolsó négy esztendő izgal- mas eseményeit. Mary Ellen Chase, akinek egyik regénye Pulitzer-díjat nyert, Angliáról adott ki útleírásfélét. A három Abbe-gyerek könyve, a «Tizenegy év alatt a világ körül» még mindig népszerű; két kisfiú és egy kisleány frissen, élvezetesen mondják el benne kalandjaikat és benyomásai- kat Orosz-, Német- és Franciaország- ról. Della T. Lutes, Julian Dana (San Francisco története), Willa Cather (a negyvenéves asszony élete) és R. H. Bruce Lockhart (maláj útikönyv) mű- vei után a halhatatlan T. E. Lawrence nagy munkája, «A Bölcsesség Hét Pillére» fejezi be az érdekes felsorolást.